

přízpůsobeného představě, že lidstvo může žít životem plnějším a kulturně bohatším, vyrůstajícím z volné chvíle a hojnosti, jíž jsou s to poskytnouti všemu lidstvu nové výrobní síly. A potřeba nového řádu je proto tak naléhavá, že nové výrobní síly nám volnou chvíli a hojnost nejen nabízejí nýbrž nám je přímo vnucují. Ve zmatcích a svárech, v nichž se dnes zmítá život lidstva a jež ohrožují samu civilizaci, jeví se mohutný vliv nových sil na hospodářství světa, jež jim není přízpůsobeno, je tu rozpor mezi neslučitelnými tendencemi ve skutečnostech samých; srážejí se zde cíle nové výrobní soustavy, která nemůže jinak, než dávat lidu prázdň a hojnost, s cíli hospodářské soustavy, jejímž ústředním pojetím lidského života je práce spojená s nedostatkem a jež může býti v činnosti jenom tehdy, jestliže je zabráněno rozšíření prázdň a hojnosti do širokých vrstev lidu. Podle Hendersona nemá se dnes lidstvo zabývatí úvahami o zhroucení a úpadku, nýbrž obnovou světa; a nezbytnou podmínkou této obnovy je, aby skutečné zdroje, vlastnictví a ovládání toho, co umožňuje živobytí, přešlo do rukou společnosti. „Nynější útrapy lidstva nejsou nahodilým vedlejším výsledkem občasně neschopnosti a omylů v našem nynějším hospodářském postupu. Jsou pravým výrazem nynějšiho společenského řádu a jeho základního pojetí o údělu lidstva. A našim útrapám nebude konce, nebudeme-li usilovati o nový hospodářský řád, jehož zřízení a úprava vztahů mezi lidmi by plně a harmonicky vyjadřovaly nové pojetí lidského života, takové pojetí, podle něhož údělem lidstva je vyšší kulturní život, založený na prázdni a hojnosti“ (str. 186).

Nabádavá kniha Hendersonova, jež může vnést hojně světla do dnešního myšlenkového chaosu, hlavně pokud jde o základní otázky hospodářské, jest opatřena vtipně psanou předmluvou prof. dr. Josefa Macka.

A. Klím.

OTAKAR MACHOTKA: K SOCIOLOGII RODINY. — Příspěvek k metodám empirické sociologie. — Metoda statistická a individuální. — Knihovna Statistického Obzoru, sv. 24, Praha 1932, cena 70 Kč, str. 233.

Moderní sociologie si od doby, kdy se odpoutala od filosofie dějin a sociální filosofie, vytváří vlastní metodologické základy. To znamená na jedné straně pevné vytyčení noetického stanoviska, na druhé straně pracovní metody v technickém smyslu slova. Evropská sociologie, zejména v Německu a ve Francii (uveďme alespoň dvě jména: Max Weber, Emil Durkheim) věnovala se až dosud převážně prvému úkolu, americká konkrétnějšímu úkolu druhému. Tato jednostrannost znamenala nedostatek na obou stranách: v evropské sociologii nebylo dostatečného smyslu pro sbírání přírodního dokumentačního materiálu, pro obtížný a nákladný výzkum „v poli“, americké sociologii chyběly solidní metodologické a noetické základy, nasbíraný materiál byl jen povrchně zpracováván. Jednou z příčin byl zajisté nedostatek živého kontaktu a vzájemné znalosti cizí vědecké práce, s níž se tak často setkáváme u vědců velkých národů. Zde jest zajisté jeden z naléhavých úkolů vědců malého národa, jako jest náš; malý rozsah vlastní vědecké práce vede nás přímo k širokému studiu mezinárodnímu. Machotkova podrobná metodologie sociologického výzkumu rodiny znamená právě v tomto směru cenný přínos. Autor v ní podrobil podrobnému zkoumání jak noetické předpoklady našeho poznání v oblasti sociálních jevů se speciálním ohledem na problém rodiny, tak i technické možnosti přímého sociálního výzkumu. Zejména druhou částí své práce, která přímo plyne ze zásad stanovených v části první, stala se jeho kniha přes svůj přísně vědecký charakter (či spíše právě proto) velmi praktickou

příručkou pro všechny sociální pracovníky, kteří chtějí ať z důvodů teoretických, či se zřetely praktickými, zkoumat kterýkoliv úsek rodinného života.

K jasnému stanovisku neotickému a metodologickému dospívá Machotka kritikou dosavadního sociologického studia rodiny. Tato kriticko-literární část jeho knihy nemá, jak autor sám přiznává, úkol vyčerpávajícího bibliografického přehledu, nýbrž jde mu především o výběr děl typických pro vývoj metody rodinného výzkumu. Chce se učit na chybách, stejně jako na přednostech svých předchůdců. Jest pochopitelné, že vzhledem k takto pojatému úkolu literární kritiky převládá v knize literatura francouzská, německá a americká. Autor nevěnuje svou pozornost pouze monografiím přímo věnovaným rodině, nýbrž i těm z všeobecných děl sociologických, které o projednávaných otázkách říkají něco podstatného. Od dob své první sociologické monografie (Mravní problém ve světle sociologie, Praha 1927, Orbis) učinil Machotka značný krok kupředu v kritice metodologie Durkheimovy. Konkrétní vědecké úkoly při studiu rodiny, nutnost sestavit dotazník, správně klásti otázky, být si jasně vědom toho, co chce zkoumat, ukázaly Machotkovi, že přímočarý postoj k sociálním jevům, jak jej postuloval Durkheim ve svých Pravidlech sociologické metody, není prakticky proveditelný. Autor si, tak říkajíc „na vlastní kůži“ uvědomil, že „sociální dění není většinou přímo dostupno smyslovému chápání a netvoří pevně ohraničených, jasně od sebe oddělených celků, jako předměty fyzické“ (str. 99). Toto poznání ho však nesvedlo, jako tak mnohého u nás, z cest objektivní a empirické sociologie do p o h o d l n ý c h výšin subjektivního filosofování, v němž se letmo nashírané postřehy mísí s hodnotícími soudy. Poznání obtíží sociologického poznání neodvrátilo autora od pevného vědeckého ideálu, nýbrž vedlo jej naopak k plánovitému postupu, jímž se lze empiricky zmocnit onoho spleitého konglomerátu, který nazýváme sociální skutečností. Cesty, které k dosažení tohoto cíle Machotka ukazuje, nejsou zajisté jediné a úplné. Empirická věda stojí zde v samých počátcích. To, co ve své knize vykládá o t. zv. předběžné analýze a uskutečnění objektivního postoje, bude se snad někomu zdát příliš metodicky přísné. Zkušenost však ukazuje, jak je patrné z literárního přehledu Machotkovy knihy, jak je takováto rigorosnost plánovitého postupu při vědeckém zkoumání nutná a jak užitečným nástrojem je předběžná analýza, kterou jako metodické novum zavádí. Vlastní potíže se objeví zajisté teprve při konkrétní práci. Nepochopí je plně ten, kdo nikdy sám žádný sociální jev nezkoumal, nýbrž jen povýšeně o sociální skutečnosti filosofoval. Durkheimovy metodologické zásady opustil Machotka právem také tam, kde vedly k jednostrannému sociologismu při výkladu sociálních fakt: nepopírá, tak jako činil Durkheim, že by sociální skutečnosti mohly být způsobovány také jinými faktory, než pouze sociálními. Počítá také s geografickými, biologickými, psychologickými a j. příčinami sociálního dění. Tím ostřeji odmítá ovšem jednostranný environmentalism některých amerických antropogeografů.

Z všeobecných metodologických zásad, které si Machotka ve své knize stanoví, je třeba ještě uvést jeho roztržidění základních hledisk. Doplnuje tradiční Comteovo rozdělení sociologie na statiku a dynamiku třetím hlediskem, s něhož je třeba studovati sociální jevy: kinetikou, která by studovala vývoj jednotlivé skupiny, instituce, či sociálního procesu uvnitř, na rozdíl od jejich vývoje dějinného. Zde by bylo, podle našeho názoru, třeba, aby autor doplnil své výklady podrobnější kritickou analýsou Comteovského pojetí statiky a dynamiky a aby přesněji vyložil, jak sám dynamice rozumí. Jakmile sociologie opustila cesty filosofie dějin, stává se pojem dynamika čím dále proble-

matičtější. Podobně i pojem funkce, tak důležitý právě pro sociologii rodiny, bylo by třeba důkladněji objasnit.

Vlastním zkoumáním a kritickým rozbořením literatury (Durkheima, Cooleye) dospěl Machotka k rozlišení dvou základních hledisk pro výzkum rodiny, hlediska skupinového a institucionálního. Autor správně ukázal, že jde o dvě různá sociologická hlediska, vztahující se k téže věci. Rodina jest mu zároveň skupinou, t. j. vykazuje řadu znaků, plynoucích z osobního styku členů a společenského poměru tímto stykem vznikajícího, a zároveň institucí, t. j. společenskou organizací, která svým členům vnucuje způsoby jednání, myšlení a cítění v hotové formě. Použitím tohoto dvojího hlediska spojil opět Machotka vhodným způsobem dva dosud oddělené způsoby sociologického studia rodiny: jednak způsob Durkheimovy školy, která zkoumala výhradně objektivace společenského života, jako jsou zákony, mravní předpisy nějak vnějšně vyjádřené, historické zprávy, dokumenty a pod., jednak americkou sociální psychologii, analysující společenské vztahy uvnitř nejmenších lidských skupin (Cooley: primary group). Rozdíl skupinového a institucionálního hlediska ukázal jasně na přechodu od párové či snoubenecké skupiny k pevně organizované instituci manželství. Podobně i na poměru rodičů a dětí v rodině ukázal autor jasně na heuristickou prospěšnost svých dvou základních názíracích hledisk. Přesným odlišením předběžné pojmové analýsy, jakožto pouhé průpravy pro vědeckou práci, od vlastních metod vědeckého výzkumu, přechází autor k výkladu o vědeckém způsobu pozorování, popisu, vysvětlení a důkazu. Důležitější než výklad o logických metodách, v nichž se sociologie nijak podstatně neliší od jiných věd, jest jeho rozbor „technické stránky metody“. Zde se vyskytuje řada naléhavých otázek, plynoucích z obtíží toho, kdo chce nejen zvládnouti, nýbrž třeba jen připravití nesmírně různorodý materiál sociálních skutečností. Machotka ukazuje, že přímá cesta k bohatým zdrojům sociologického poznání vede dvěma směry: metodou statistickou a individuální. Obsáhlou úvahou zvažuje teoretické i praktické výhody a nevýhody obou cest. Individuální šetření případů zajišťuje nám proti metodě statistické proniknutí do jemnějších, často velmi důležitých detailů sociální skutečnosti, na druhé straně však je příliš úzké, než aby opravňovalo k všeobecně platným generalisacím. Statistickými dotazníky se dovídáme o daleko větším okruhu sociální skutečnosti, mají-li však být takové dotazníky technicky zpracovatelné (obzvláště při omezených finančních prostředcích), musí se omezit co do podrobnosti výzkumu a musí se vztahovat výhradně na fakta kvantitativně zvažitelná. Pokud užívají kvalitativních znaků, musí je násilně převádět na nějakou ustálenou stupnici hodnot (na příklad na termíny užívané pro mravní jevy v trestním rejstříku). Autor dospívá k závěru, že jedině vhodnou kombinací obou metod můžeme dospět k výsledkům, které by si mohly činit nárok na vědeckou platnost.

Kapitola, věnovaná šetření statistickému, má již ráz zcela praktický (rozuměj: ve smyslu výzkumní v e d e c k é praxe). Autor v ní podrobně rozebírá dotazníky, které sám připravil k sociologickému výzkumu dnešní rodiny: popisný arch rodinný spolu se sběrným archem domovním, jež použil k výzkumu rodinného života v jedné pražské čtvrti, dotazník, adresovaný rozvedeným a rozloučeným ženám a konečně dotazník, jímž zkoumal dnešní poměr mezi rodiči a dětmi u dospívající mládeže několika pražských škol. Zajímavost a vědecká hodnota této části Machotkovy studie by zajisté byla značně zvýšena, kdyby byl autor mohl použít k svému metodologickému výkladu konkrétních výsledků, dosažených praktickým použitím svých dotazníků. Svědčí o ne-

utěšenosti našich kulturních poměrů, že pro nedostatek finančních prostředků nemohl Machotka materiál pracně nashromážděný dosud statisticky zpracovat. O tom, že i při své neúplnosti zůstává tato část Machotkovy práce cennou praktickou pomůckou pro příští analogické výzkumy, svědčí nejlépe metodický zmatek, na který autor ukazuje při kritice dvou statistických dotazníků, amerického Grovesova a českého dotazníku pro sociologický výzkum venkova. Stručnější analýsa metody individuální a „klinické“, zejména tak důležitého interviewu, a problematického experimentu, zakončují Machotkovu knihu. Za metodicky velmi cenné pokládáme autorovo časté zdůrazňování opatrného postupu při kladení otázek, jimiž chceme některou sociální skutečnost zjišťovat dotazováním zúčastněného. Zde jest často nutno voliti cestu nepřímého zkoumání, ptáti se vědomě na něco jiného, než co se chceme dozvědět, abychom se dozvěděli nepřímo o oné sociální skutečnosti a nikoliv snad o názoru dotazovaného na ni. Autor si je jasně vědom rozdílu mezi sociální skutečností a názorem lidí na tuto skutečnost a zejména na její příčiny. Na př. při rozvodech si lidé často vykládají příčiny vlastního manželského rozvratu jinak, než ve skutečnosti jsou. Machotka dobře zdůrazňuje působení oněch společenských sil na každého z nás, jež si sami neuvědomujeme, nebo si je uvědomujeme špatně, stejně jako nemoc vlastního těla poznáváme zpravidla teprve z jejích symptomů.

S Machotkovou knihou nebudou pravděpodobně spokojeni jednak ti, kdož na sociologii kladou nevědecký požadavek mravního hodnocení, jednak lidé, kteří touží po snadném a rychlém poučení z dvacetistránkových brožurek. Moralistům není pomoci. Těm ostatním je třeba říci, že i nepatrný krok na cestách vědeckého poznání se neobejde bez obtíží a námahy. Svým vřaděním vlastní práce do rámce mezinárodního sociologického badání, novostí názíracích hledisk a pracovních metod, jasnou logičností výkladu a vědomím převratnosti dnešního sociálního dění, znamená Machotkova kniha trvale hodnotný přínos pro sociologickou literaturu.

J. M.

C. MALAPARTE: STÁTNÍ PŘEVRAHY, JAK SE DĚLAJÍ A JAK SE JIM ZABRAŇUJE. (Přel. M. Hlávka, Praha, Orbis, 1933. Politická knih., řada I. kn. XXVIII, cena 20.— Kč, str. 157.)

Malapartova knížka „o technice státních převratů“ (český titul je širší a tím příliš mnoho slibuje) patří nejen svým námětem, nýbrž i způsobem zpracování k politickým aktualitám. Autorovou nespornou zásluhou je, že si všímá právě technické stránky složitějšího sociálního jevu, který nazýváme moderní revoluce. Ukazuje velmi názorně na význam technické aparatury státu v současné době a tím i na novou tvářnost revoluční problematiky. Je zřejmě politickým praktikem, který se neodvažuje do složitějších theoretických úvah. To dodává sice jeho knize mnoho na aktuálnosti a sugestivité podložené fakty, zároveň však může vésti k falešným závěrům jednak autora samého, jednak theoreticky neškoleného čtenáře. Jedinou theoretickou thesí, kterou lze spíše vykonstruovat, než vyčíst z Malapartovy knížky, jest poznání Trockého, „že ve vzpouře lze spoléhat toliko na vybranou menšinu“, neboť „klíč od státu není byrokratická a politická organizace státní, nýbrž technická organizace, to jest, elektrárny, železnice, telefony, telegrafy, mosty, plynárny a vodovody...“ Tuto thesi o technické povaze moderního státního aparátu a o technických prostředcích revolučních převratů dokazuje Malaparte v stručných, obsažných kapitolkách na listopadové revoluci bolševické a nezdařeném druhém pokusu Trockého o převrat, na polském převratu Pilsudského, neúspěchu